

Trenta cinc anys de guarda forestal al Montseny

RICARD BERTRAN I CALVERA

Thirty-five years of forest ranger in Montseny

35 anys fent de guarda al Montseny m'han permès ser testimoni d'un món, d'una manera de fer i de dir, que s'acaba. Començant pels primers companys que hi vaig trobar, els quals precisament formaven part d'aquest grup humà tradicional montsenyenc del que parlo, he viscut més de tres dècades convivint i compartint vivències amb molts dels darrers pastors, pagesos, carboners, caçadors, treballadors de bosc, hostalers, traguiners, masovers i masoveres, i molts altres oficis antics de la muntanya que han anat desapareixent gradualment o estan en procés de fer-ho. He pogut gaudir dels seus costums, assistint als seus aplecs, festes i mercats, he fruit de la seva forma de treballar, del seu parlar... en definitiva, de la seva mirada.

Paraules Clau: Montseny, manera de fer, manera de dir.

35 years as a guard at Montseny have allowed me to witness a world, a way of doing and speaking, that is coming to an end. Starting with the first colleagues I met there, who were precisely part of this traditional Montseny human group I'm talking about, I've lived for more than three decades living together and sharing experiences with many of the last shepherds, farmers, coal miners, hunters, forest workers, innkeepers, porters, farmers, and many other ancient trades in the mountains that have been gradually disappearing or are in the process of doing so. I have been able to enjoy their customs, attending their gatherings, parties and markets, I have enjoyed their way of working, their speech... in short, their look.

Keywords: Montseny, way of doing, way of saying.

35 anys fent de guardabosc al Montseny, que no són pocs, m'han permès de ser un dels darrers testimonis d'un món, d'una manera de fer i de dir que, al meu parer, s'acaba. La dificultat de viure d'oficis antics, com ara carboner, traginer, pastor, pagès, llenyataire, pelador de suro, esquilador d'ovelles, baster, caçador, treballador del bosc, remeier o remeiera, entre molts d'altres, i alhora portar un mas, amb condicions molt dures i poc marge de benefici, deixen enrere una època que, al meu entendre, no tardarà en desaparèixer. I abans que això passi, els que ho hem pogut veure i viure, encara que sigui a les acaballes, com jo mateix, estem obligats i tenim el deure d'explicar-ho, per evitar que caigui en l'oblit. Perquè gran part del que som i del que fem en l'actualitat els ho devem a aquesta gent. I és el que tractaré de fer tot seguit.

L'estiu del 1990 la Diputació de Barcelona, amb la qual n'estaré sempre molt agraït, em va contractar de guarda del Parc Natural del Montseny. Va ser per substituir al *Peret* de Santa Fe, ni més ni menys que el fill d'un dels dos primers guardes del Montseny, en Fèlix Casals. Un home molt afable que vaig tenir el goig de conèixer, i que tal com em va explicar: *«feia el servei sol per la muntanya, a peu i caminant amb esclups...»*.

Però no arribo a una muntanya desconeguda. De casa estant, primer a la Roca i després a Cardedeu, la primera imatge que veia quan era petit des de la finestra de l'habitació quan em llevava, o bé també des de l'aula de l'escola, era precisament el Montseny. El recordo nevant cada any des de ja el mes de novembre fins ben bé l'abril, amb poques excepcions. Però no només des de fora. Ja de petit, gràcies a la proximitat de casa, sovintejaven les meves visites als seus boscos, pobles i cims. I que us diré de la seva gent! en coneixia a molts i moltes, i de tots els cantons de la muntanya. En primer lloc, una pila de montsenyencs vallesans a l'haver estat alumne de l'escola Bell-lloc, fa anys ja desapareguda, i a l'Institut de Cardedeu, on a la meua època hi anaven molts i moltes de les joves del Baix Montseny, des de Fogars de Montclús, fins al poble de Montseny, St. Esteve i Sta. Maria de Palautordera, St. Pere i St. Antoni de Vilamajor, Cànoves....Amb ells i elles vaig compartir-hi moltes estones. I no parlem ja del Montseny selvatà. El meu pas per l'Escola Forestal de Casa Xifra de Sta. Coloma de Farners, on hi vaig viure dos anys i vaig compartir experiències amb molts propietaris i treballadors de bosc montsenyencs de la banda de la Selva, d'Arbúcies, de Riells, de Sant Hilari... Ni del meu pas fugaç per l'escola de natura de Can Pons de Campins, on vaig conèixer personatges com en Martí Boada, en Joan López Cortijo, la Carme Rossell, la Marta Miralles.. I per acabar, no voldria deixar-me el meu estiueig a Seva, per incloure el *cupò* osonenc a les meves coneixences de gent montsenyenca.

I a partir d'aquí, 35 anys convivint i compartint experiències i vivències de montsenyencs i montsenyenques d'arreu del massís, de muntanyencs «dels de tota la vida», dels de costums arrelades de qui sap quantes generacions, amb hores d'acompanyament de dols, de malalties, de preocupacions, de feines, d'àpats i cafès, i des de festes majors fins a enterraments, tant dins com fora d'horaris de feina, que m'ha permès d'arribar a entendre'ls i comprendre'ls força bé.

I, què hi he trobat al Montseny quan he començat a fer de guarda? Doncs un veritable «grup humà», per dir-ho d'alguna manera que, respectant els petits matisos, sobretot causats per diferents situacions geogràfiques, compartien un llenguatge, uns gestos, uns comportaments, una manera de fer, de dir, de vestir... en definitiva, una comuna mirada. Un col·lectiu social força homogeni, que sempre he admirat, que des del principi m'ha acollit i amb el qual m'he sentit molt còmode i, fins i tot, m'he arribat a sentir més d'un cop com un «dels seus», salvant les distàncies. Suposo que també hi ha fet molt el meu tarannà obert i dialogant.

En Ricard al Pla de la Calma. (Arxiu R. Bertran, aproximadament 1991)

Però des d'aleshores fins ara, la situació ha canviat radicalment. Entre d'altres qüestions, perquè quan vaig començar de guarda hi havia més de 70 pastors tradicionals sobretot d'ovella i cabra i ara no arriben a la dotzena. Perquè en els meus inicis al Montseny hi havia dos-cents masos amb masovers i masoveres dels *d'abantes*, i avui amb prou feines en queden una cinquantena. Perquè en els meus primers anys encara hi quedava alguna de les darreres persones que treballaven i vivien d'oficis avui dia desapareguts o en perill d'extinció.

De les coses que més em van sorprendre van ser els primers companys que vaig tenir: perquè precisament eren tots ells persones d'aquest món que tracto d'explicar. Pagesos, bosquerols, ramaders, de famílies tradicionals arrelades al Montseny «de tota la vida» que alternaven una vida quotidiana quan arribaven a casa de treballar de guarda, portant el mas, menant bestiar, treballant a bosc, matant porcs... L'ofici de guarda només era per tenir uns ingressos extres. Uns afortunats per a la resta de la gent. Recordo en Peret de *can Fèlix* de Santa Fe, fills de guarda com ja he mencionat, i la seva dona, l'*Anita*, d'origen granadí, que va treballar molts anys en un centre d'informació del Parc i enraonava una barreja de català i andalús molt divertit. Em va ajudar molt en els meus inicis; En Joan de *can Josepó* que havia treballat a bosc molts anys; en Pere de *can Nena* o *can Badó* (home de la cartera de Montseny), que va plantar amb el seu pare, quan era jovenet, els famosos pins *insignis* de la carretera de Collformic que ara estan tallant. Va començar fent de guarda amb moto, pagant-se ell la benzina. El seu fill havia anat amb mi a l'escola; en Pere de *can Sopes*, el *cabo* (dalt de tot en la jerarquia del cos de guardes), va viure molts anys a *can Planes*, *Fontmartina*, des d'on dirigia la guarderia. La seva dona, la Maria Traveria, va ser molts anys l'administrativa de la oficina del Parc; en Josep *del Vilar* o de *les Muntades* (germà de l'alcalde de Montseny durant molts anys) que va viure i es va cuidar molt de temps, amb la seva dona, *del Vilar*, la casa on venia el president de la Diputació quan venia al Montseny (entre ells en Tarradelles); en *Gerreta* o *Paitubi* (alcalde de St. Esteve de Palautordera un temps); en Josep Masnou de *la Sala*, un home savi de la muntanya i del bosc, que considero el meu mestre...i a la colla de manteniment en Pep *maco*, en *barraquer*, l'Enric de *can Tonijaume*, en *Dansa*, en Pitu de *can Pla*, en *Mon*....gent capaç de fer murs de pedra seca o barraques de carboner o el que calgués. I una curiositat que em va captivar i que voldria destacar per acabar, que coincidia amb la resta dels habitants del poble de Montseny: amb pocs cognoms tenies a tot el poble: Deumal, Planes, Traveria, Masnou, Clopés, Illa, Juvany...

Entre tots ells voldria destacar en Josep Masnou. L'últim *sioux* (fins i tot encara enraona en la llengua «*autòctona*»)... Un personatge insòlit, diferent. Un savi de la muntanya i del bosc. Des de la seva humilitat, ho sap tot de la gent que viu a la muntanya, de les feines de bosc i de pagès, de la flora i la fauna, de la història, de la gastronomia...De fet es va construir una barraca de carboner on hi passa tot el temps que pot ara que està jubilat. M'explicava que quan va néixer, *al Cot* de Sant Bernat, el pare era a les muntanyes treballant a bosc, i se'l va avisar com es feia llavors, amb un llençol blanc. Quan va veure el llençol va baixar cames ajudeu-me...

El primer que em vaig trobar, va ser una muntanya plena de pastors d'ovelles i cabres, podríem dir que de famílies «tradicionals». I gràcies a fer de guarda per tot el Parc, els vaig poder conèixer a tots. Més de 70. Un grup social peculiar dins de la singularitat montsenyenca. En el grau d'humanitats ja vaig fer un treball antropològic sobre ells. Això donaria ben bé per un altre escrit. Però lamentablement, avui tan sols en queda una desena. I els que queden són la majoria gent gran, i no tenen descendència que vulgui continuar. Ara els «nous pastors» que arriben són a sou. Però és que és una feina molt sacrificada per pocs guanys. A més, cada cop hi ha menys pastura i aigua pel bestiar. I la burocràcia se'ls menja. Per citar-ne algun, en Pepet i la pepeta de *can Prat* de Gualba; en Pep de *les Illes*; en *Marcelino de la Sala* de Viladrau (va fer de pastor fins els 90 anys, i en tinc una entrevista gravada); en Jordi de *can Puig* de Vallcàrquera (va tenir una mort molt trista que no cal explicar); en *Mataburros*, en *Tomba* (Jaume) pastor de *can Pla* de Fogars; el *Guenyo de Rosquelles*, de Sant Hilari; en Pere del *Replà* i en Joan de *cal Gall* d'Arbúcies, en *Trinquela*, tot un *fenòmeno* (un estiu li van deixar una tenda de campanya perquè no dormís al ras i la feia servir embolicant-se amb ella «*amb els cordills i aquests plàstics que em feien nosa...*»). I els que em deixo (fins a 70).

Una menció especial als pastors amb els quals he tingut més relació. Començaré pels *del Buscàs*. En Ramon, ha plegat fa poc, passant les 60 ovelles que li quedaven al Daniel de *la Cortada*. N'havien arribat a tenir 400. En l'època en que vaig començar, no feia massa que havien deixat de cremar el Pla de la Calma de punta a punta. També havien deixat de plantar-hi patates. En Ramon mai havia sortit del Montseny i una de les poques vegades que ho va fer va ser per anar a fer la mili. I allà també li va tocar fer de pastor. En Ramon era dels que cremava algun matoll de bruga quan no el veien. Nosaltres els guardes, en teoria, no els ho havíem de deixar fer...El resultat de la prohibició: cada cop menys pastures. Ara la Diputació també fa cremes controlades. Més val tard que mai. En Ramon va quedar sol quan va morir la Dolors, la seva dona. Jo li vaig estar fent companyia algun dels darrers dies de la seva vida. Va ser molt dur per en Ramon, que es quedava ben sol al mas. Sort de les germanes que el venien a veure. De fet, quan jo vaig començar, el pastor encara era el seu tiet, en Joan del Buscàs. Un mas on havien arribat a viure fins a 22 persones (comptant les germanes, mestresses dels restaurants can Pasqual i la Perla del Brull i Seva, pares, avis, tiets...i fins i tot un mosso). En Joan pujava el ramat a dalt *la Calma* quan sentia cantar el cucut. Una anècdota que m'explicava és de no sé quin pastor de la Calma que mai havia tastat l'aigua, només el vi, i va anar al metge a Palau perquè li feia mal al genoll i, quan va veure que li treien líquid no vermell, va anar a renyar el que li venia el vi perquè l'havia estat enganyant tota la vida...

A *la Cortada* no han estat mai de sort. Un germà va morir ofegat a la bassa (no sabia nedar i es lligava amb una corda per banyar-se quan tenia calor, però un dia se li va deslligar...); L'altre germà, en *Pitu*, se li va espatllar els frens del cotxe d'una veïna quan l'intentava engegar, i es va estimbar; Jo els vaig conèixer tots. Actualment queda en Daniel, el pastor de tota la vida, solter, el millor vigilant del *Pla de la Calma*. I és que ho veu tot! Un pastor que com la resta, està tip dels gossos deslligats dels excursionistes. I és que perd moltes ovelles a causa d'això. Masses. El desespera també que l'administració «ens omplen de lletra petita». Almenys te un nebot que s'ha tret el carnet de conduir i li estalvia viatges a peu. I és que l'edat es comença a notar.

Can Brodon és diferent. No s'han avingut mai, per dir-ho d'una manera suau, amb els de *la Cortada*. I això que són família. Disputes d'herències. Una família molt peculiar. Al mas hi ha gairebé només cabres. En Joan, el pare, mort de fa poc, amb la boina característica i el cigarro, quan somreia deixava veure les poques dents que li quedaven. Deia que ho volia arreglar tot a «tiros», però en realitat... res. A en Josep, el fill, solter encara (no hi ha forma que trobi muller), li agrada molt la cacera. I està desesperat amb els gossos deslligats que li empaiten el ramat. Ha quedat molt fotut ja que ha perdut els pares en poc temps i ha quedat ben sol.

En Ricard amb en Lluís López acabat d'entrar a la guarderia, en Pere Clopés de can Nena, i en Josep Planas del Vilar, a la plana del Pou. (Arxiu R. Bertran, aproximadament 1992)

I a *Santandreu*, en Joan. Un home molt treballador, encara ara amb més de 80 anys porta ell sol un centenar de vaques, de cabres i d'ovelles a les muntanyes de sota el Matagalls. La filla porta el restaurant de *Collformic*

des del dia que van obrir. La dona, morta fa uns anys, estava molt vinculada a l'ajuntament del Brull. Com a anècdota, el dia que es va xafar el braç treballant amb el tractor, i a l'hospital de Vic li van dir que l'havien d'operar l'endemà al matí, i els va dir que ja tornaria, que havia d'anar a munyir... És un home que és el primer que acollirà gossos abandonats, però paradoxalment li té la guerra declarada als *pixapins* que puguen al cim del Matagalls amb gossos deslligats i li empaiten el bestiar.

En *Pitu del Molar*. Molt bona persona i de caràcter molt obert. Principalment menava cabres. Sovint es quedava a la nit a la barraca a tocar del *Corral de Vallfornès*, encara dreta avui (la Diputació va restaurar-la ara fa uns anys). Els darrers anys anava molt geperut. El germà, l'Emilio, i la cunyada, la Dolors, amb els seus fills, també habitaven i habiten encara el mas.

En Jaume Rovira de *Vimeners*, era el petit de molts germans, alguns d'ells pastors repartits per Riells i Arbúcies (com els ja mencionats Pere del Replà i Joan de cal Gall). Es va casar amb una *Rovira de la Costa* del Montseny, i el fill gran, l'Albert (Rovira i Rovira), actualment és alcalde de Fogars i company meu de feina. I continua el negoci de l'avi treballant a bosc fent llenya. Em va sorprendre molt un article molt antic del *Diari de Girona*, del principi de segle passat, que ja esmentava que «*per allà on passava un rovira de vimeners, darrera ja no es podia trobar cap bolet...*». Una altra filla, fa anys que treballa a l'oficina del Parc i està casada amb un *patolla* de la Costa, una altra família bosquerola de tota la vida.

És veritat que en l'actualitat hi ha pastors d'altres tipologies: vaquers com en Pere d'Aiguafreda, que mena vaques d'en Xuclà, qui va comprant finques com *Serradussà*, el *Pujol*, el *Fondrats*, *can Figuera*, la *Codina*, tot recuperant pastures al bosc i abastint de pous d'aigua; en Lasana de *can Gat*, un senegalès que porta les vaques d'en Bori o Puig Girona; en Pau Pericas de la Casa del Bosc de Cànoves... De fet sempre hi havia hagut vaquers, com en Grau de la *Figuera* (mas on va estiuejar el Joan Maragall el poeta, i on segurament va escriure la seva «*vaca cega*»). També hi trobem famílies joves de pastors de cabres amb obradors per fer formatges, com en Jordi i la Silvia de *les Muntades*, en Ramon de Tagamanent, la Núria de *Casanova de la Sala* de Viladrau... I finalment el futur: pastors de temporada, vinguts de fora a sou. Per exemple al *Bellver*, l'*Agustí* i *Bellit* al Tagamanent. Però ja no és el mateix. Perquè per fer de pastor «*n'has hagut de néixer i mamar-ho de petit*» com comenten la majoria de pastors, per tal de conèixer el territori, el temps atmosfèric de la zona, el hàbits del bestiar...

Finalment mencionaré la Ester de *Cruells* (més tard del *Bellit*), que va arribar de fora amb un ramat de cabres. Una dona, jove i nouvinguda, 3 fets que van fer que no fos gaire ben rebuda, com podeu imaginar. I la Laia del *Clot*

de la Mora, també dona, ramadera, amb un ramat en aquest cas d'ovelles, emprenedora, cofundadora de les *Arremangades*, una associació que es preocupa per les dones del món rural del Montseny, i mare de 4 filles que ha pujat pràcticament ella sola durant la infància i adolescència (a un mas a una hora d'Aiguafreda per camí rural!). Aprofitaré per esmentar la meua companya Dolors, que quan va entrar pocs anys després que jo, alguns dels guardes més antics posaven pegues a anar amb ella: «una dona fent de guarda i tot el dia dins el cotxe amb ella, que dirà la gent». Eren altres temps!

Perquè no se n'ha parlat gaire de les dones al món rural, i eren, i han estat sempre, un puntal fonamental per tirar endavant el mas. No feien de pastors però si cuidaven la casa, la família, l'aviram, anaven a comprar, feien els menjars...administraven la masia, vaja!. A mi m'agrada parlar-ne. De fet el meu treball de grau d'humanitats ha estat precisament: *el rol de les dones al món rural del Montseny*.¹ I per no estendre'm podria citar-ne alguna, com he fet amb els pastors, que il·lustrin o serveixin d'exemples per explicar qui han estat i quines han estat les seves tasques.

La Teresa del *Raurell*, que ens va deixar tot just aquest any, és la típica dona vídua de fa anys, amable, riallera, generosa, incansable treballadora i molt estimada per tota la muntanya. Els fills treballaven en empreses constructores de la zona. Ella, per sobreviure, havia fet de tot, fins i tot treballar molts anys a un restaurant de la zona. La Dolors del *Molar* ha viscut en un mas d'alta muntanya, sense llum fins no fa massa anys. Tot era a base d'aigua freda i llums d'oli. Els fills es van buscar la vida de molt joves. La filla en l'hostaleria. La Montserrat de la *Cortada* va veure morir un cunyat i l'home en accidents al mas. I la filla es va casar (per cert amb un saurí excel·lent) i va baixar a viure a Palau. És curiós perquè sempre havien menystingut al fill amb una lleu discapacitat, i ara és l'únic del mas que té carnet de conduir i han passat a dependre d'ell en moltes tasques com abastiment, transport... I és que, en aquella època no sabien què fer-ne dels qui tenien discapacitats. Jo, de la *Cortada*, n'havia tastat pa, que es feien ells, de 15 dies i encara era bo. Era i encara és, un mas molt hospitalari, on hi havia sempre bona acollida. Hi havia passat llargues estones. Un porró, una bona llonganissa, i una interessant conversa...Allà hi havia trobat fins i tot al expresident Jordi Pujol! La Francisca de can *Brodon*, una masia on semblava que vivien encara al segle XV, i podies trobar aviram dins la casa. La Francisca tenia varies germanes abaix al poble. Ella, com moltes dones de l'època, havien renunciat a les seves comoditats dels pobles per anar a viure en masos de muntanya. Un dia

1 BERTRAN, 2020.

uns operaris de telefònica van quedar esparverats quan la van veure baix, a Montseny, i a dalt, al mas, amb una diferència de temps «impossible». I resulta que l'havien confós amb la germana...A la porta tenien tot de potes de senglar clavades i una mandíbula: «*aquest fill de puta ja no m'atacarà més les cabres!*». Al meu treball d'*antropologia*, preguntada per què els homes no podien cuidar-se de la casa i la canalla, em va contestar el que pensaven moltes dones de llavors: «*és antinatural, Déu va castigar a totes les dones pel pecat d'Eva, a treballar tota la vida per l'home cuidant casa i fills*». El que si és veritat, és que les dones de muntanya solen viure més que els homes. Exemples els que vulgueu: La Teresa de *can Codinota*, la Carmeta de *cal Pagès*, i un llarg etcètera, totes elles a prop dels 100 anys.

També vaig tenir el privilegi de compartir moltes estones amb un altre «*espècie*» en extinció: els carboners. Fabricants de carbó o carbonet de llenya en carboneres o grans olles, per planxes, estufes, cuines o forns. L'aparició del butà va acabar amb ells. Una vida solitària de sol a sol (com els pastors). Per citar-ne algun, en *Pitu de la Sala* de Montseny («*tots els que estem vius ens podem morir*»); en Joan a *can Metz*, en Lluís a *can Cuch*, en Fèlix a *can Morera*...; i en Llorenç de *Castellseguer* (que feia carbonet de la llenya petita sobrant allà on treballava tallant alzines, en calderes enormes que traginava per tota la muntanya). Amb aquest últim havia compartit molts dinars a bosc, ell amb el seu pa amb fuet, xocolata i alguna llauna de tonyina. De fet l'any 2023 vaig escriure un article sobre ell a la revista *Tagamanent*.²

Els traginers, un altre ofici desaparegut a la muntanya. Consistia a transportar a lloc d'animals tota mena de càrregues, com el carbó, la llenya, el gel, la pega i les soques de bruc, en indrets inaccessibles, per camins de bast i ròssec. Amb «matxos» i rucs, o amb carros enganxats a mules. D'aquests esmentaré en Teodoro de Montseny o en *Nari* de Cànoves perquè vaig tenir el gust de conèixer-els.

De remeieres o herbolaires (sovint mal anomenades «*bruixes*») també n'he conegut directament o bé testimonis d'aquestes. Guarien i ajudaven en parts, amb pocions i *emplastes*, ajudades per oracions i rituals. Les males llengües deien que eren dones sense ànima i se les coneixia per la salutació que feien: «*déu nos do*». On més n'hi havia era a la zona de Viladrau i «*de Gualba a Arbúcies, de 13 dones 12 són bruixes*». La Marieta de *can Goita* i la Magdalena de *can Pep Manel*, de Riells, especialistes en curar *enaiguats*, van morir poc abans o just quan jo vaig començar a fer de guarda, i el record era molt recent. Me'n parlava molt la Pepeta de *can Prat* i la Maria del *Belloch*, que van heretar molts guariments. De fet, la Maria havia sigut

2 BERTRAN, 2023.

testimoni de la visita anual de les *trementinaires*, i m'explicava com feia xarop de pinyes d'avet, de saüc, salut i ferro, oli de llargandaix, de serp o d'orella d'ós...També en sabien molt del tema les iaies de *la Llavina* i de *la Cortada* de Montseny. I la Lola de cal *Sant* de Mosqueroles, que va viure 103 anys, i encara fins l'últim moment la trobaves al camp amb les seves herbetes i una memòria impecable (coneixia quasi totes les cases del Montseny i amb el cognom et feia l'arbre genealògic de qualsevol persona).

Els caçadors senglanaires són d'una altra casta. I encara aguanten però no hi ha massa gent jove i no crec que durin molt de temps. El ritual: cercar la petja, un bon esmorzar, llarg i abundós, deixar els gossos i...a esperar a la parada. Molts cops compartia l'esmorzar amb ells abans de començar el servei. El primer que em ve al cap és *can Pons* d'Arbúcies. Per dir-ne algun, en Calixt de Montseny (cap de colla dels caçadors de Montseny d'Amunt de fa anys, tot i anar amb cadira de rodes. Una història de superació personal i d'adaptació a les circumstàncies per poder fer el que més li agrada); en Cuch (mort d'infart en una parada mentre feia el que més li agradava a la vida i al lloc on més desitjava: el bosc); en Tarrides de Gualba; en *Ginesta*; en Tomàs del *Brugué*; en Pericas de Cànoves; en Freixa de Taradell; en Jaume Vila d'Aiguafreda, en Xuclà de Tagamanent... quasi tot homes (tret d'alguna excepció com la dona d'en Xuclà). Cal mencionar la rivalitat que hi havia entre colles, rivalitat que venia ja de varies generacions i que havia portat a extrems inimaginables...I també els caçadors de llebre, com en Fèlix de Sta. Fe o els de la becada, com l'Alfred de la Garriga (exalcalde), que eren ja d'una altra mena. I els furtius caçadors de pells, com en Pujol de St. Esteve o en Clua d'Aiguafreda. Ho sabia, però mai els enxampava!

Els hostalers o hostaleres, amb els seus esmorzars de forquilla o els menús... Recordo el primer que vaig fer, va ser a Collformic per 500 pessetes (3 euros). Majoritàriament hi anaven homens, sobretot treballadors de bosc o marxants. Primer plat, el tall, postres, cafè o *carajillo*, i el *rosli*. I per esmorzar, *cap i pota*, *ventre i llengua*, *callos*, *tripa i peus*, *vedella amb bolets*, *menuts*...Recordo els dimecres de mercat a *can Pons* de Sant Celoni, amb la *barraquera*. Jo hi anava, procurant no repetir sovint al mateix lloc, sobretot a fer cafè «social» com li deia. Perquè allà hi trobava la gent de la muntanya, i em podia assabentar de tot. I qui em volia trobar sabia que tard o d'hora m'hi passaria. Va haver una època que quan entrava a la *Perla* de Seva, on hi trobava en *Cuixa*, en *Crivillé*, l'*Arumí*, en Ramon de l'*Estanyol*, en *Bigues*, sempre saltava amb un: «*que només treballo jo en aquest país*», així m'estalviava comentaris impertinents sobre funcionaris. Buf, n'hi ha tants que segur me'n deixo! Així com antics i que hi anés més, anava a la *Remei*, el *Castell* i *Collformic* del Brull; la *Solana*, la *Fonda*, la *Daina* i *Hostal*

Bofill de Viladrau; Coll de Ravell, can Torres, l'Hostal nou, can Pons, can Sitra d'Arbúcies; l'Esquella d'Aiguafreda; Ca la petita, la Fonda, can Manel, l'hostal Matagalls, can Traveria, can Besa i hostal Montserrat de Montseny; la Fonda i la Nau de Sant Esteve; can Net de Mosqueroles; can Carrau, les Faldes, can Giró i les Albes de Campins; l'Hostal Belloch de Riells; can Florenci de Gualba; can Pau Nadal de Sant Pere (hi feien una escudella i carn d'olla per llepar-se els dits); Sant Muç, Candelic i can Garriga de Cànoves; la Perla de Seva; els Cortals de Sant Hilari; can Puig de Sant Feliu; l'Estanc de la Batlloria...

En Ricard amb en Ramon del Buscàs al Cafè. (Arxiu R. Bertran, aproximadament 2000).

I que podria dir dels mercats? Eren tot un fet social. Compra-venda de productes agrícoles i bestiar en els seus orígens. Sempre havien destacat el de St Celoni els dimecres, el de Granollers els dijous, el de Sta Maria, la Garriga i de Vic els dissabtes, i el d'Arbúcies els diumenges. A aquest últim hi solia anar quan em tocava treballar els diumenges. Començava abans, m'hi passejava i saludava a la gent que baixava de la muntanya a abastir-se, i després cap a esmorzar a can Pons amb caçadors i motoristes. «vinga que us deixo 10 minuts d'avantatge». Recordo que m'explicaven, jo no ho vaig arribar a veure, que carregaven els vedells a la vaca de l'autobús per anar a vendre'ls a Vic. També m'havien explicat quan buscadeu que anaven les pomes de les valls de Santa Fe, Riells i Arbúcies als mercats. Tones de varietats autòctones com la *poma del ciri* o la *sang de llebre*.

Però el grup més nombrós era el dels treballadors del bosc. Molta gent vivia del bosc. La majoria del seu bosc. I encara n'hi ha que continuen. Molt probablement les darreres generacions. Els *Cuch*, *Llavina*, *Masnou*, *Ginesta*, *Cervera*, *Rovira*, *Cassi*, *Puig*, *Mundet*, *Massachs*, *Patolla*, *Garolera*, *Molins*, *Sagalàs*, *Cusachs*, *Pol*, *Presseguer*, *Oliveres*, *Famades*, *Arenes*, en *Pere de la Vila*, els *gallegos*... Voldria citar l'Emili Garolera d'Arbúcies, com una eminència del món forestal. Fins i tot donava forma de lletres a les seves plantacions. També en Felip Boix del Figaró, l'últim que havia vist desemboscant amb *matxo*. Però al bosc no només es tallava arbres, també es pelava suro, un art que avui poca gent sap fer. I és que quasi tot el suro del món surt de Catalunya, Extremadura i Portugal. I a la banda gironina del Montseny, sobretot, se n'hi treia i treu encara molt.

I per acabar amb els oficis antics del Montseny, els grangers de granges de vaques de llet. L'entrada a la Unió Europea va fer que la majoria tanquessin portes i es treïessin les vaques. Però quan jo vaig començar, tenien vaques de llet a moltes masies, per exemple a can *Rovira* de la Costa, el *Deumal*, el *Baiés* de Montseny, el *Replà* d'Arbúcies, en *Bot* de Samalús... Actualment queda una al Pertegàs, i poca cosa més. El tema de vedells d'engreix ja és diferent. Això va a l'alça. Encara que el futur segurament serà el lloguer de pastures, perquè pocs poden conservar vaques per vedells a les seves finques (només en *Xuçlà* a la Calma, en *Bori* a can *Gat* de Viladrau...).

Voldria acabar amb la part cultural i de costums. Perquè la gent d'*abantes* no només treballaven. Hi havien els aplecs, que alguns encara perduren, que eren peregrinacions a peu per demanar aigua o fer altres peticions a Déu. Eren festes anuals de caire religiós, amb missa, ball i àpat com a actes més importants. Moments de trobades per fer comunitat i de desconnexió de la vida quotidiana. De les primeres feines que vaig tenir va ser repassar el camí per pujar amb *Land Rover* al bisbe de Vic, fins la Creu del Matagalls! L'Aplec o vot del poble de St. Marçal, de St. Elies, de Sta. Susanna; de St. Segimón, de st Guillem, de St. Salvador, de Vallcarquera, d'Aiguafreda de Dalt, de Tagamanent, del Matagalls... D'altres festes a mencionar serien les *Enramades* d'Arbúcies, el *Corpus* de la Garriga, i les festes majors...

Pel que fa al vocabulari, el dir de la gent *montsenyenca*, he anat trobant mots o expressions específiques de la muntanya com ara *abantes*, *terrabastear*, *rostus avall*, *esterloc*, *aixobruc*, *llondro*, *faristel·la*, *asuara*, en *acabat*, *puestu*, *cabrides*, *ideia*, *lletra petita*, *amarrir*, *fogueres*, *costarims*, *escorraines*, *ulleres de fusta*, *cagundeu*, *bessa d'alzina*, *miloca*, *el motu*, *el mart*, *el ràdiu*... Però la realitat és que cada cop menys gent l'utilitza.

No voldria acabar sense recordar altres personatges de la muntanya que no he citat, «diferents», únics, d'una època que s'acaba, que he tingut el

privilegi de conèixer personalment durant aquests darrers anys, i la majoria que ens han anat deixant, com en Quico de les Vernedes (nin, nan, nin, nan... s'ha mort); l'Enric i el Vicenç del Bellver («*un ovni em va dur a la Calma, no recordo res més del passat...*»); en Ciscu de Masvidal, Pere de la Vila, Rabat i Campañà de Viladrau; en Colldebosc, en Ciscu Traveria, el vell Cervera, en Milio del Molar, en Ramon dels Vernets, en Bancellic, en Besa, en Modest Masnou, la Carmeta de cal Pagès, la Lourdes i en Pere de l'hostal Matagalls de Montseny; la Maria de can Caupena, en Torrent, en Regàs d'Arbúcies; en Cuixa (encara és viu), en Crivillé, l'Arumí i en Ramon de l'Estanyol de Seva; en Nari, en Garriga, en Pep Fort, en Crous, l'Angelet, en Lluís de can Cuch, de Cànoves; en Pepet i la Pepeta de can Prat, en Plans, en Tarridas de Gualba; en Jordi i la Maria (encara viva) de can Puig, el Vicari del Figaró; en Perepoc, en Lluís de can Llorenç i en Pitarra (encara viu) de Campins; en Grau de la Figuera, en Nicassi del Tagamanent; en Joan i en Pitu de can Pla, en Grau, en Dansa, en Món, en Rovira, en Canyelles, l'Eva de la Costa, en Rafel de l'Avet Blau, de Fogars; en Josep de can Garola i en Món de Fontdecorts (encara viu) de Breda; en Pere Roca de Taradell; en Pericas (encara viu) de Cardedeu; en Manel Mas de la Garriga; Mn. Pere Ribot («*el Montseny és verge, però em fa por gent que ve a destruir-lo*») i en Josep Montsant, un veritable «filòsof i home culte» (encara viu) de Riells. I molts d'altres que segur que em descuido i espero que em perdonin per això.

Acabaré amb una frase del meu amic Martí Boada: «*La major part dels avantpassats han deixat la carcanada per aquests boscos i camps, i no surten a la història. Ells l'han escrita llaurant i engegant els ramats per aquest rerepaís, han escrit la història no als llibres sinó amb l'arada i la tinta ha estat la suor dels seus cossos*».³ Que afortunat que em sento d'haver conegut aquesta gent, aquesta manera de fer i de dir, que s'acaba.

BIBLIOGRAFIA

- BERTRAN, R. (2020), *El rol de les dones al món rural del Montseny*, Cardedeu, Treball fi de Grau d'Humanitats, UOC.
- , (2023), «Persones i records (1)», *Tagamanent*, p. 13, Associació Amics de Tagamanent.
- BOADA, M. (2021), «Martí Boada: “Una cosa ens enverina i no provoca reacció social”», VILAWEB, Societat-ecologia. 2-12-2021 <<https://www.vilaweb.cat/noticies/marti-boada-enverina-reaccio-social/>>.

3 BOADA, 2021